

JINOYATNI HISOBGA OLISHDAN QASDDAN YASHIRISH UCHUN JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI VA TAKLIFLARI

Bekchanov Jumanazar Adamovich

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, ijtimoiy-iqtisodiy
fanlar fakulteti, huquq kafedrası o'qituvchisi*
bekchanovjumanazar@gmail.com

Annotatsiya; *Mazkur maqolada jinoyatni hisobga olish, ro'yxatga olish yoki tergov jarayoniga yetkazishni qasddan rad etish, noto'g'ri tasniflash yoki yashirish holatlarining huquqiy mohiyati tahlil qilinadi. 2025-yil holatidagi O'zbekiston Respublikasida amalda bo'lgan normativ-huquqiy baza tahlil qilinib, jinoyat hisobga olish statistikasidagi muammolar ko'rib chiqiladi. Xorijiy tajriba asosida mazkur xatti-harakat uchun alohida javobgarlik mexanizmini joriy etish bo'yicha normativ-huquqiy takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so'zlar: *jinoyatni yashirish, hisobotga olish, ro'yxatga olish, jinoiy javobgarlik, tergov organlari, protsessual majburiyat, normativ-huquqiy takomillashtirish, statistika, mansabdor shaxs javobgarligi.*

Kirish

Davlatning asosiy vazifalaridan biri -jinoyatchilikni aniqlash, oldini olish va huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatini qonun doirasida tartibga solishdir. Shu ma'noda, sodir etilgan jinoyatlarning ro'yxatga olinishi, hisobot yuritilishi, hamda tegishli tahlil va statistik ma'lumotlar bazasida aks etishi jinoyatchilikka qarshi kurash strategiyasining markaziy elementi hisoblanadi. Agar jinoyat sodir etilgani haqida ma'lumotlar ataylab yashirilsa yoki noto'g'ri ko'rsatilsa, bu nafaqat jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish imkoniyatini pasaytiradi, balki jinoyatchilik darajasini aniqlash va unga qarshi chora ko'rish tizimini zaiflashtiradi.

Shu bilan birga, 2023-yilda mamlakat bo'yicha 104 096 ta jinoyat ro'yxatga olingan va ularning 71,3 % hisobot yilida sodir etilgan. 2025-yil holatida, masalan, birinchi yarim yilda sudlar tomonidan ko'rilgan jinoyat ishlarining soni 38 500 atrofida bo'lib, bu avvalgi yillar bilan taqqoslaganda yuqori ko'rsatkich ekani bildirildi.

Mazkur maqola ushbu mavzuga huquqiy nuqtayi nazardan yondashadi.

Asosiy qism

1. Tushunchalar va huquqiy mohiyat

“Jinoyatni hisobga olishdan qasddan yashirish” tushunchasi huquqiy adabiyotlarda mansabdor shaxs tomonidan jinoyat sodir etilgani yoki sodir bo'lganligi haqidagi

ma'lumotlarni qasddan ro'yxatga olmaslik, noto'g'ri tasniflash yoki hisobotlarda yashirish shaklida namoyon bo'lgan xatti-harakatni anglatadi. Bu holat jurnalistik ma'lumotlardan, arizalardan yoki tergovga qadar bo'lgan harakatlar bosqichida paydo bo'lishi mumkin.

Huquqiy jihatdan, bu xatti-harakatni o'z ichiga olgan javobgarlik turi - mansabdor shaxslarning xizmatdagi vazifalarini noto'g'ri bajarishi, tergov jarayonida qonuniylik, ochiqlik tamoyillarini buzishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, mazkur holatlarda protsessual huquqlar- jabrlanuvchilarning, guvohlarning huquqlari - buzilishi xavfi mavjud.

2. Amaldagi normativ-huquqiy asos va uning muammolari

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida "jinoyatni hisobga olishdan qasddan yashirish" degan alohida modda bo'lishiga qaramasdan mansabdor shaxslar jinoyatga qo'l urmoqda. Sodir etilgan jinoyatlar statistikasi qonun hujjatlarida ko'rsatilgan. Amaliy otda mansabdor shaxslar tomonidan ariza yoki xabarni rad etish, yoki noto'g'ri tasniflash orqali jinoyatni ro'yxatga olmaslik -bu turdagi xatti-harakatlar uchun maxsus modda belgilangan. Bu esa quyidagi muammolarni tug'diradi:

- Hisobot va statistik ma'lumotlar bazasida ma'lumotlar integratsiyasi hamda yashirish holatlarini aniqlaydigan nazorat mexanizmi yetarli emas;
- Mansabdor shaxslarning javobgarligi aniqlanmagan yoki amalda sust ishlamoqda - natijada o'z vaqtida jinoyatlar ochilmasligi ehtimoli oshmoqda;
- 2025-yil birinchi yarim yildagi sudlar tomonidan ko'rilgan ishlar sonining sezilarli oshgani (38 500 ish) shuni ko'rsatadiki, hisobotga olinmagan yoki yashirilgan jinoyatlar haqidagi statistik ko'rsatkichlar haqiqatni to'liq aks ettirmasligi mumkin.

3. Statistik jihatlar

- 2023-yilda O'zbekistonda jami **104 096 ta jinoyat** ro'yxatga olingan, ularning **74 202 tasi (71,3 %)** hisobot yilida sodir etilgan.
- Har 100 ming aholiga **289 ta jinoyat** to'g'ri kelgan.
- 2025-yilning birinchi yarim yilida yana **38 500 atrofida** ish sudlar tomonidan ko'rib chiqilgan.

Ushbu ko'rsatkichlar jinoyat hisobga olish tizimi hamda ro'yxatga olish jarayonidagi kamchiliklarni ko'rsatadi.

4. Xorijiy tajriba va foydali jihatlar

Xorijiy yurisdiksiyalarda mansabdor shaxslar tomonidan jinoyat ma'lumotlarini yashirish yoki noto'g'ri sifatida ko'rsatish holatlari uchun alohida modda joriy etilgan. Masalan, Rossiya Federatsiyasi jinoyat kodeksida "jinoyat haqidagi xabarni qasddan yashirish" mansabdor shaxs tomonidan sodir etilganda javobgarlik bilan ko'zda tutilgan. Bu jihat O'zbekiston uchun ham o'rnak bo'lishi mumkin.

Mazkur tajribalar ko‘rsatadiki, jinoyatni yashirish holatlari bilan kurashish uchun maxsus modda joriy qilish, protsessual ochiqlikni kuchaytirish, ma’lumotlar bazasi va monitoring tizimlarini takomillashtirish lozim.

5. Normativ-huquqiy takliflar

Quyidagi takliflar O‘zbekistondagi huquqiy muhitni hisobga olib tayyorlangan:

1. Jinoyat kodeksiga moddani yanada takomillashtirish:

“§ ... Mansabdor shaxs tomonidan jinoyat sodir etilgani yoki sodir bo‘lganligi haqidagi ma’lumotni ro‘yxatga olmaslik, noto‘g‘ri tasniflash yoki hisobotlarda yashirish maqsadida ariza, xabar yoki boshqa hujjatni rad etish -xizmat savodxonligini mensimaslik, mansab vakolatlarini suiiste‘mol qilish hisoblanib, mansabdor shaxs besh yilgacha mansabdorlik huquqidan mahrum qilish yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.”

2. Hisobga olish va statistik ma’lumotlar bazasini raqamlashtirish: barcha jinoyatlar bo‘yicha ariza/xabarlarining markazlashgan elektron tizimga kirishi hamda yashirilgan jinoyat holatlari uchun “qora ro‘yxat” mexanizmini yaratish.

3. Protsessual nazoratni kuchaytirish: mansabdor shaxslar tomonidan ro‘yxatga olinmagan yoki noto‘g‘ri tasniflangan jinoyatlar bo‘yicha prokuratura tomonidan mustaqil tekshiruv mexanizmi joriy etilishi; shuningdek, jabrlanuvchilar va guvohlar huquqlarini himoya qilish uchun «ariza bergandan keyin 24 soat ichida ro‘yxatga olishni talab qilish» tamoyili kiritilishi.

4. Mansabdor shaxslarning malakasini oshirish va ma’suliyatini oshirish: ichki ishlar, prokuratura va tergov organlari xodimlari uchun ariza/xabarlarini qabul qilish, jinoyatni ro‘yxatga olish, tahlil va ma’lumotlar bazasi yuritish bo‘yicha majburiy o‘quv kurslarini joriy etish hamda xizmat savodxonligini pasaytirgan xodimlar uchun intizomiy va jinoiy javobgarlikni kuchaytirish.

Xulosa

Jinoyatni hisobga olishdan qasddan yashirish - bu huquqni muhofaza qilish tizimining samaradorligini izdan chiqarish va fuqarolarning huquqiy himoyasini zaiflashtiruvchi jiddiy xatti-harakatdir.

O‘zbekistonda jinoyat-protsessual jarayonlarni nazorat qilish, ma’lumotlar bazasini raqamlashtirish va mansabdor shaxslarning javobgarligini kuchaytirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar mavjud bo‘lsa-da, mazkur muammo bo‘yicha normativ-huquqiy asosni yanada takomillashtirish zarur. Maxsus modda joriy etish, protsessual nazoratni kuchaytirish va hisobot tizimini modernizatsiya qilish - bu yo‘nalishda samarali yechim bo‘lishi mumkin. Statistika ko‘rsatkichlari (masalan, har 100 ming aholiga 289 ta jinoyat, ro‘yxatga olingan 104 096 ta jinoyat 2023-yilda) ko‘rsatadiki, jinoyatni ro‘yxatga olish

jarayonidagi kamchiliklar mavjud va ularni bartaraf etish bo‘yicha huquqiy chora -tadbirlar muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2025 (so‘nggi o‘zgartirishlar bilan).
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2025.
4. “O‘zbekistonda 2023 yili 104 ming 096 ta jinoyat ro‘yxatga olingan...” — aniqlik.uz, 2024. [Aniq.uz](https://aniqlik.uz)
5. “Og‘riqli raqamlar”: jinoyat statistikasi oshkor qilindi - uz24.uz, 2024. [UZ24](https://uz24.uz)
6. “O‘zbekistondagi jinoyatlar manzarasi – 2025-yilning yarim yilligi” — anhor.uz, 2025. [Anhor.uz](https://anhor.uz)
7. Madaliyev O. *Sud statistikasi (huquqiy statistika)*. – Toshkent.